

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Adéla Horká

Dítě a jeho vztah s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody

Child and its relationship with mother sentenced to prison sentence

Praha, 2020

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Poděkování

Velice děkuji všem, kteří mi poskytli podporu a oporu při dokončování práce. Zejména děkuji vedoucí mé práce, PhDr. Hedvice Boukalové, za inspirativní a cenné rady, připomínky, za ochotu a věnovaný čas. Poděkování patří také všem mým blízkým, kteří mi poskytli podporu a pomoc při dokončování bakalářského studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24.7.2020

.....

Adéla Horká

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem mezi uvězněnou matkou a jejím dítětem. V literárně přehledové části jsou zmíněny důsledky pobytu matky ve vězení na její rodinu a dítě a hlavní možnosti udržování styku mezi matkou a dítětem v České republice a v zahraničí. Podrobněji je následně popsána možnost pobytu dítěte do 3 let věku s matkou ve věznici ve Světlé nad Sázavou. Hlavním cílem práce je zhodnocení poskytované péče dítěti ve věznici ve vztahu k jeho vývojovým potřebám. Navazující návrh kvalitativního výzkumného projektu je zaměřen na zmapování této možnosti a zjištění typu citové vazby mezi uvězněnou matkou a jejím dítětem a určení klíčových faktorů, které v prostředí věznice umožňují vznik kladné a jisté vazby.

Klíčová slova

uvězněná matka, dítě uvězněného rodiče, pobyt dítěte ve vězení s uvězněným rodičem, věznice Světlá nad Sázavou

Abstract

This bachelor thesis occupies with the relationship between an imprisoned mother and her child. In the theoretical part there are mentioned the consequences of a mother's imprisonment on her family and the child and the main options regarding the way how can a mother stay in contact with the child in the Czech republic and abroad. There is afterwards described in more detail the possibility of a child, until the age of 3, residing with his mother in the Světlá nad Sázavou prison. The main purpose of this thesis is to evaluate the provided care for the child in the prison in comparison with his developmental needs. The following proposed qualitative study aims on mapping this possibility and on determining the type of attachment between the imprisoned mother and her child, as well as detecting the crucial factors that enable an establishment of a sure attachment in the prison environment.

Keywords

imprisoned mother, child of an imprisoned parent, prison nursery, Světlá nad Sázavou prison

Obsah

Úvod	5
Literárně přehledová část.....	6
1. Uvěznění matky a jeho vliv na rodinu a dítě	6
1.1 Životní situace rodiny uvězněné	6
1.2 Vliv skutečnosti uvěznění matky na dítě	8
2. Možnosti kontaktu dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody	14
2.1 Kontakt dítěte s matkou v České republice	14
2.2 Kontakt dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody v zahraničí.....	17
2.2.1 Pobyt dítěte s otcem ve výkonu trestu odnětí svobody	20
2.3 Výhody a nevýhody pobytu dítěte s matkou ve vězení	22
3. Výkon trestu odnětí svobody matek s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou.....	24
3.1 Podmínky a uspořádání pobytu	24
3.2 Denní program oddělení ve vztahu k vývojovým potřebám dítěte	25
Návrh výzkumného projektu	29
4. Výzkumný problém, cíle výzkumu, výzkumné otázky	29
5. Design výzkumného projektu.....	30
5.1 Typ výzkumu.....	30
5.2 Metody získávání dat.....	30
5.3 Metody zpracování a analýzy dat	31
5.4 Etika výzkumu	32
6. Výzkumný soubor	33
7. Diskuse	35
Závěr.....	38
Seznam použité literatury	39
Seznam zkratek.....	45
Příloha 1. – Struktura polostrukturovaného rozhovoru	I

Úvod

Problematika uvězněného rodiče se týká velkého množství dětí a doposud jí nebyla věnována dostatečná pozornost. Zejména v České republice není ze strany zákona brán na děti příliš velký zřetel a setkáváme se pouze se snahou neziskových organizací upozornit širší veřejnost na tuto problematiku. Práce je tedy zaměřena na představení jednotlivých možností kontaktu dítěte s uvězněnou matkou a podrobněji popisuje možnost pobytu dítěte s matkou ve věznici. Hlavním cílem práce je zhodnocení péče poskytované dítěti ve věznici ve vztahu k jeho vývojovým potřebám.

Literárně přehledová část nejprve představuje hlavní důsledky uvěznění žen na jejich rodiny a děti a seznamuje čtenáře s možnými reakcemi dítěte na uvěznění. V druhé kapitole jsou představeny možné způsoby udržení kontaktu s matkou při jejím pobytu ve vězení v České republice a v zahraničí, možná úskalí i výhody jednotlivých způsobů. Poslední kapitola je detailněji zaměřena na možnost pobytu dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici ve Světlé nad Sázavou, která jako jediná věznice v České republice tuto možnost nabízí. Čtenář je seznámen s podmínkami přijetí na toto oddělení a denním programem ve vztahu k vývojovým potřebám dětí.

Návrh výzkumu je pak zaměřen právě na možnost pobytu dítěte s matkou ve věznici a jeho cílem je zjištění typu citové vazby mezi matkami a jejich dětmi pobývajícími na speciálním oddělení věznice Světlá nad Sázavou. Kromě toho se snaží identifikovat klíčové faktory, které napomáhají rozvoji kladné citové vazby mezi matkou a jejím dítětem.

V práci převládají odborné anglické zdroje, protože v České republice nebylo na toto téma provedeno příliš mnoho výzkumů. Z toho důvodu je česká literatura čerpána hlavně ze zdrojů určených širší veřejnosti. V celé práci je citováno dle normy APA (2010).

Literárně přehledová část

1. Uvěznění matky a jeho vliv na rodinu a dítě

1.1 Životní situace rodiny uvězněné

Jedním z hlavních účelů vězení je potrestání pachatele, avšak efektem tohoto justičního opatření je zjevné potrestání i celé jeho širší rodiny, zejména pak dítěte. Je zřejmé, že uvěznění matky zasáhne dítě i širší rodinu nejen psychicky, ale dochází také k výrazným změnám v jejich životní situaci. Jak uvádí Scharff-Smith a Gampell (2011), uvěznění matky dokonce klade na širší rodinu vyšší zátěž než uvěznění otce, hlavně co se týče prarodičů a sourozenců dítěte, kteří přebírají rodičovské zodpovědnosti. Jak uvádí Glaze a Maruschak (2008) či Scott a Codd (2010), v případě uvěznění otce se nejčastěji hlavním pečovatelem pro dítě stává matka, zatímco v případě uvěznění matky jsou to nejčastěji právě prarodiče, případně další rodinní příbuzní, nebo je dítě umístěno do ústavní péče. Členové rodiny se ocitají v rizikové situaci kvůli několika faktorům, mezi které patří emoční stres, pěstounská či rodičovská zátěž, konflikt práce-rodina, finanční problémy nebo sociální stigma.

Jedním z hlavních problémů, se kterým se rodiny potýkají, jsou **finanční problémy** související s uvězněním člena rodiny. Smith, Grimshaw, Romeo a Knapp (2007) zmiňují tři základní druhy finančního dopadu uvěznění na rodiny. V první řadě se jedná o ztrátu samotného přínosu uvězněného člena rodiny. Jednak finančního, tedy samotného platu v případě, že uvězněný v době před uvězněním pracoval, a také „nefinančního“ přínosu, kterým může být například čas věnovaný péči o dítě či pomoc s opravou nebo úklidem domu. Druhým typem finančního dopadu je podle autorů situace, kdy je pečovatel o dítě donucen odejít z placené práce, zejména když je dítě mladšího věku, a tedy více závislé na péči. Pokud je pečovatelem žena, pak podle Smithe a kol. (2007) za hlavní prioritu pokládá potřeby dítěte, a to i přes finanční důsledky, zahrnující odchod z placeného zaměstnání. Proto se raději bude potýkat s náročnou finanční situací, aby mohla veškerou péči věnovat dítěti. Třetím druhem finančního dopadu bývají finanční problémy spojené se změnami vyplácení státních příspěvků. Jedná se o časovou náročnost způsobenou přiznáním či pozměněním již vyplácených příspěvků. V takovou situaci je pro pečovatele klíčová podpora širší rodiny (Smith et al., 2007).

Dalo by se soudit, že s podobnými finančními problémy se potýkají také rodiny, které zažily ztrátu člena v podobě rozvodu či úmrtí. Rodiny s uvězněným členem však mají navíc výdaje spojené právě s odsouzeným ve výkonu trestu. Rodiny totiž často posílají uvězněným určitou měsíční částku, základní hygienické potřeby, oblečení či časopisy a knihy. K tomu se přidávají i výdaje spojené s telefonováním a navštěvováním uvězněného, tedy dobíjení kreditu či náklady na cestování do věznice. Dalšími náklady mohou být výdaje spojené s emočními problémy a problémy s chováním dětí uvězněných rodičů (viz kapitola 1.2), tedy například zaplacení psychologické či psychiatrické pomoci či výdaje spojené s vyloučením žáka ze školy. S finančními problémy také mohou souviset problémy s bydlením, ať už se jedná o kompletní ztrátu bydlení či nutnost přestěhování se, například do menšího bytu (Smith et al., 2007). Podle výzkumu Trotter, Flynn a Baidawi (2016), uskutečněném na vzorku 151 australských uvězněných rodičů, se 68 % dětí přestěhovalo do bydliště svého pečovatele. Se změnou pečující osoby se tedy dítě musí často vypořádat s dalšími stresujícími situacemi, jakými může být právě stěhování nebo změna školy.

Smith a kol. (2007) také konstatují, že v této souvislosti nenalezli žádné protektivní faktory. Tedy i na domácnost jednoho zaměstnaného člena bez pečovatelské odpovědnosti má skutečnost uvěznění hluboce negativní dopad.

Péče o rodinu s materiálními potížemi negativně ovlivňuje, kromě výše uvedeného, také **mentální zdraví a chování pečovatele**, protože se cítí být pod velkým stresem. Gershoff, Ryer, Aber a Lennon (2007) dokázali, že tento stres ovlivňuje rodičovskou, resp. pečovatelskou, investici do péče o dítě a také jeho chování. Oba tyto faktory podle autorů signifikantně predikují nárůst či pokles v kognitivních dovednostech a emoční kompetenci dítěte. V případě, že problémy vyústí až v nedostatek základních nezbytností, jakými je jídlo či přístřeší, může být ohroženo zdraví dítěte a jeho vývoj (Schwartz-Soicher, Geller & Garfinkel, 2011).

Dalším negativním dopadem uvěznění na rodinu je **stigmatizace**, sociální izolace či její útisk (Scharff-Smith & Gampell, 2011). Podle Smith a kol. (2007) je stigmatizace v této situaci významná právě proto, že bývá spojována s kriminalizací zbývajících členů rodiny. V takovémto případě je na ně tedy ze strany školy či úřadů pohlíženo s obavami. Sociální odmítání může vyústit až v nutnost změny bydliště a jména (Scott & Codd, 2010).

Nesmith a Ruhland (2008) zjistili, že všechny děti uvězněných čelí sociálním výzvám ve svém okolí právě kvůli uvěznění člena rodiny. Děti se často cítí odstrkovány a vyloučeny

v rámci svých vrstevnických skupin. Kromě toho se mnohdy potýkají s nesnází, jestli odhalit svou situaci, nebo ji držet v tajnosti. Děti, které se cítí izolované, také nejsou schopny jmenovat nikoho jako svou oporu, nejsou schopny si s ostatními vybudovat vztah a také se projevují jako méně důvěřivé. U takovýchto dětí může docházet k sekundární viktimizaci, a tedy jejich diskriminaci či šikaně (Christmann, Turliuc & Mairean, 2012). Christmann, Turliuc a Mairean (2010) také zdůrazňují, že tyto děti mohou mít nízké sebevědomí vlivem přejímání stigmatizujících sdělení od ostatních a porovnávání se s nimi. Nejčastěji podle nich dochází ke stigmatizaci dítěte právě ve škole. Podobný názor zastávají autoři Clopton a East (2008), kteří zároveň zdůrazňují důležitou roli učitele, který by měl izolaci dítěte zabraňovat a být připraven na možné problémy vzniklé diskuzí dětí o tomto tématu ve třídě.

S podobnými problémy se setkává také zbytek rodiny. Podle Smith a kol. (2007) jsou hlavní důvody sociální izolace následující – péče o dítě, nezaměstnanost a mnohdy s tím spojený nedostatek přátel, nevlastnění dopravního prostředku či finanční limity. Necelá polovina respondentů v jejich výzkumu (konkrétně 43 %) nemá nikoho, na koho by se mohla obrátit v případě finančních či zdravotních problémů nebo někoho, kdo by jim poskytl podporu a útěchu.

1.2 Vliv skutečnosti uvěznění matky na dítě

Uvěznění rodiče přináší dítěti mnoho změn – často změnu osoby, která o ně pečuje, domova, zvyků a denní rutiny, jeho životního standardu, ale jedná se i o změny týkající se například Vánoc či narozenin (Loureiro, 2010). Děti se musí vyrovnat nejen se ztrátou jednoho rodiče, ale i se změnou vztahu s druhým rodičem, případně pečovatelem (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2003). Není proto divu, že se ze strany dítěte můžeme setkat s mnoha různými, i bouřlivými, reakcemi. Scott a Codd (2010) upozorňují, že je třeba dávat pozor na negativní labeling a stigmatizaci dětí. Jejich šance v životě by neměly být zkaženy tím, co spáchal jejich rodič.

Některé děti může zkušenost s uvězněním matky poznamenat do konce života, jiné se s celým obdobím vyrovnají poměrně snadno (Christmann, Turliuc & Mairean, 2012). Obecně je však prvotní reakce na uvěznění rodiče většinou negativní a velice traumatická (Scott & Codd, 2010). Negativními následky jsou zasaženy i ty děti, pro které by se zdálo uvěznění rodiče vlastně vysvobozením – například děti násilnických rodičů či děti

zneužívané (Wildeman, 2009). Rosenberg (2009) však upozorňuje, že situace uvěznění může být pro tyto děti paradoxně ještě náročnější. Děti mohou cítit odpovědnost a vinu za uvěznění rodiče, protože byly účastny činu, jehož důsledkem je právě uvěznění.

Reakce dítěte na uvěznění rodiče

Reakce dítěte na uvěznění rodiče závisí na mnoha faktorech, jakými jsou věk dítěte, jeho osobnostní dispozice, délka uvěznění rodiče, počet případných předchozích uvěznění, informovanost nebo například péče a možnost kontaktu s uvězněným rodičem při výkonu trestu (Christman, et al., 2012; Rosenberg, 2009).

Obecně jsou v literatuře zmiňovány následující pocity dítěte v reakci na uvěznění rodiče – smutek, zmatení, vztek či strach (Scharff-Smith & Gampell, 2011). Mezi dětmi uvězněných rodičů byla také zjištěna velmi vysoká míra deprese (Smith et al., 2007). Někteří autoři zmiňují výskyt příznaků či samotný rozvoj posttraumatické stresové poruchy (Christman et al., 2012). Například autoři Phillips a Zhao (2010) zjistili, že pokud je dítě očitým svědkem zatýkání svého rodiče, tato zkušenost má významný podíl na propuknutí posttraumatického stresu. Pokud se v této situaci dítě neocitá poprvé, tedy pokud se jedná o opakované zatýkání, důsledky pro dítě jsou o to škodlivější (Scharff-Smith & Gampell, 2011).

U dětí se můžeme setkat s tzv. regresí, projevující se například nočním pomočováním, problémy se spaním nebo hyperaktivitou (Scharff-Smith & Gampell, 2011). Murray (2005) navíc zmiňuje objevující se depresi, agresivní chování, závislé chování, poruchy příjmu potravy, záškoláctví a špatné výsledky ve škole nebo útky z domova. U dětí může také dojít ke vzniku psychosomatických onemocnění a sebepoškozování. Stejně tak se mohou zhoršit příznaky chronických fyzických onemocnění, jakými jsou například astma nebo Crohnova choroba (Smith et al., 2007). Scott a Codd (2010) si také všimají rozdílu mezi reakcí dívek a chlapců. Dívky se spíše stáhnou samy do sebe (např. denní snění, nechut nebo noční můry), reakce chlapců se naopak ve větší míře projeví navenek (např. agresivita, delikventní aktivity nebo útky).

Zejména menší děti jsou velice citlivé k pocitům svého pečovatele (Nesmith & Ruhland, 2008). Pečovatelovo chování nemá přímý vliv na reakci dítěte, je však důležitým faktorem, který ji formuje, jak uvádí Smith a kol. (2007). Jak bylo zmíněno v kapitole 1.1, na pečovatele je kladena velká zátěž, která ovlivňuje jeho rodičovské chování. U dětí všech

věkových kategorií vzniká velký vnitřní konflikt, pokud rodič není v dobrém vztahu s pečovatelem. Dítě se cítí pod nátlakem, pokud musí tajit své obavy o uvězněného rodiče před pečovatelem (Nesmith & Ruhland, 2008).

Děti do věku 5 let nerozumí tomu, co to je vězení a proč se nemohou se svým rodičem vidět. Vysvětlení by tedy ze strany pečovatelů mělo být co nejstručnější a dítě by nemělo být zahlceno přílišnými detaily. Naopak dítě mladšího školního věku, tzn. přibližně první stupeň základní školy, už je schopno rozlišit dobré a špatné chování, chápe tedy účel vězení. Stejně tak začíná rozumět pojmu času a může tedy od pečovatele vyžadovat přesnější odpověď (Stoklasová, Sadková, & Melounová, 2018).

U dětí staršího školního věku a dospívajících se můžeme setkat se snahou či nutností převzít na sebe povinnosti uvězněného dospělého (např. péči o mladší sourozence). Takovéto chování má hlavně za cíl ulevit pečovateli v jeho náročné situaci. Samotní pečovatelé zmiňují, že se dítě po uvěznění rodiče ukázalo jako pozoruhodně vyspělé a soběstačné (Nesmith & Ruhland, 2008). U starších dětí se také můžeme setkat s častými obavami o to, co s nimi bude, co bude s jejich rodičem. Zmiňují také úzkost a obavy z toho, že se jejich matka vrátí zpět ke „starému“ životu, užívání drog atd. Podle Loureiro (2010) jsou takovéto obavy neadekvátní vzhledem k věku dítěte. V tomto věkovém období je obzvláště důležitá otevřená a vstřícná komunikace s dítětem a podpora v hledání jejich vlastní identity, ovlivněná právě i uvězněním rodiče (Stoklasová, Sadková, & Melounová, 2018).

Christmann, Turius a Mairean (2012) zmiňují, že existuje i mnoho **protektivních faktorů**, které chrání dítě před dopady traumatické události. Jedná se například o jeho osobnostní charakteristiky, inteligenci, resilienci, stabilitu péče nebo externí podporu.

V procesu adaptování dítěte na situaci uvěznění matky zdůrazňuje Christmann a kol. (2012) hlavně roli pečovatele. Ten by měl dítěti pomoci pochopit tuto negativní událost. Pretis a Dimova (2008) obecně v podobných situacích zdůrazňují hlavně zaujetí empatického postoje vůči dítěti. Pečovatel by měl pomoci identifikovat a přímo se zabývat emocemi dítěte. Podobně i Loureiro (2010) považuje za hlavní oporu dítěte jeho pečovatele, jehož emoční, finanční a sociální podpora pro dítě bývá klíčová. Poehlmann a kol. (2008) zdůrazňují, že v případě, kdy k dítěti přistupují pečovatelé vřele a vnímavě, projevuje se u něj méně externalizujících problémů s chováním (tzn. zaměřených ven – fyzická agrese, podvádění, krádeže atd.).

Nesmith a Ruhland (2008) považují za velice důležité, aby dítě mělo dostatek adekvátních informací o rodiči. Prison Advice and Care Trust (2017) zdůrazňují, že dítě se s celou situací vyrovnává snáze, pokud má dostatek upřímných odpovědí na své otázky. Stejně tak je důležité se ujistit, že dítě rozumí tomu, co se pro něj uvězněním mění a že se na svého pečovatele může kdykoliv obrátit. Podle Loureiro (2010) je důležité přizpůsobit sdělení adekvátně věku dítěte. Nejčastěji se děti o uvěznění rodiče dozvídají od babičky, starší sestry či druhého rodiče. Některé jsou však bohužel přítomny samotnému zatýkání, jak bylo zmíněno výše. Dítě by se o uvěznění rodiče rozhodně nemělo dozvědět například z novin či televize (Scott & Codd, 2010). V případě, že pečovatel není schopen dítěti poskytnout dostatečnou oporu, další možností je kontaktování odborníka (Loureiro, 2010). Toho však může kontaktovat také osoba z nejbližšího okolí dítěte nebo sociální pracovník, pokud to bude nutné. Jak jsem již zmiňovala v předchozí kapitole, stejně tak učitel by měl dítěti věnovat zvýšenou pozornost.

Nesmith a Ruhland (2008) zjišťovali také u samotných dětí, jaké copingové aktivity jim pomáhají. Jednou z nich je naučení se nové dovednosti, při níž si posilují své sebevědomí. Dále jsou to činnosti, při kterých si mohou vybit hněv a frustraci, například sport. Nakonec samy děti zmiňují aktivity, které je nutí soustředit se na něco jiného než na stres doma či které jim umožní najít si nové přátele.

Uvěznění matky jako rizikový faktor ve vývoji dítěte

Otázka uvěznění jakožto rizikového faktoru pro rozvoj **mentálních onemocnění** či **vlastní trestné činnosti** u dětí, je podle většiny autorů těžce metodologicky zodpověditelná. Děti totiž často pocházejí z problémových rodin obecně. Dá se tedy jen velmi těžko určit, jestli je následný stres u dětí důsledkem uvěznění rodiče, nebo například chudoby, nebo rodinných sporů (Nesmith & Ruhland, 2008). Podobný názor uvádí i Christmann a kol. (2012), tedy že není jasné, jestli děti nemají nějakou preexistující nevýhodu v jejich životě. Dallaire (2007) tvrdí, že právě zkušenost s mnoha kontextuálními rizikovými faktory (např. chudoba, užívání drog, mentální onemocnění rodiče) spojená se stresem z uvěznění rodiče může pomoci vysvětlit, proč je u těchto dětí vyšší riziko negativních důsledků. Například deprese matky může podle Smith a kol. (2007) ovlivnit vývoj dítěte a adolescenta a jejich duševní zdraví, protože působí na rodičovské chování. Riziko

duševních problémů je u ženských vězeňkyň vyšší než u vězňů mužského pohlaví (James & Glaze, 2006).

Obecně se však setkáváme s názorem, že nepřiměřená zátěž na dítě způsobená uvězněním rodiče zvyšuje riziko delikventního a kriminálního chování (Scharff-Smith & Gampell, 2011). Murray a Farrington (2005) ve svém výzkumu zjistili, že uvěznění rodiče u chlapců predikuje antisociální a delikventní chování ve vyšší míře v porovnání s chlapci, u nichž byla separace od rodiče zaviněná jiným důvodem. Separace z důvodu uvěznění zvyšovala pravděpodobnost takového chování až do věku 40 let daného jedince. Dá se tedy usoudit, že událost postihne dítě na podstatnou část jeho života. Dallaire (2007) ve svém výzkumu dokonce zjistila, že uvězněné matky až 2,5krát častěji uváděly, že jejich dospělý potomek byl uvězněn, než tomu bylo v případě uvězněných otců. Jedním z důležitých prediktorů uvěznění dítěte bylo pravidelné užívání drog matkou.

Poehlmann, Dallaire, Booker Loper a Shear (2010) uvádějí, že mnoho dětí uvězněných rodičů vykazuje zvýšené riziko z hlediska problémů s chováním a užívání drog. Murray (2005) dodává, že může dojít k antisociálnímu chování také v případě, že se dítě s uvězněným rodičem identifikuje a imituje jeho kriminální jednání. Děti jsou často vystaveny kriminální aktivitě ve vyšší míře, například ve výzkumu Dallaire (2007) uvězněné matky častěji uváděly uvěznění dalších členů rodiny oproti uvězněným otcům.

Kromě toho Glover (2009) zdůrazňuje, že se u dětí s uvězněným rodičem objevují problémy s duševním zdravím. Oproti jejich vrstevníkům je u nich až dvojnásobné riziko projevení se duševního onemocnění v průběhu jejich života.

Separace dítěte od matky vlivem uvěznění

Obecně bývá uvěznění matky bráno jako problematictější než uvěznění otce. Například Murray a Murray (2010) zdůrazňují, že s sebou přináší vícero rizik a zároveň může vést k většímu riziku rozvoje nejisté vazby a psychopatologie u dítěte. Bowlbyho teorie vazby (attachment) je autory v kontextu uvěznění matky hojně zmiňovaná a zároveň je jedním z hlavních argumentů zastánců pobytu dítěte s matkou ve vězení.

Bowlby (2010) zdůrazňuje, že ke vzniku vazby mezi dítětem a primární pečovatelskou osobou, pro většinu dětí matkou, dochází v prvních letech jeho života. Toto období označuje jako „citlivou periodu“ a po jejím skončení je pro dítě stále obtížnější vytvořit si s matkou jistou vazbu. K vytvoření jisté vazby dochází v případě, že je matka citlivá

k signálům vysílaným dítětem a poskytuje mu konzistentní uspokojující péči. V případě, že nedojde k vytvoření jisté vazby, mluví se o tzv. vazbě nejisté. Takto vytvořená vazba do jisté míry určuje, jak bude dítě v budoucnosti důvěřovat jiným osobám a jakým způsobem bude navazovat vztahy (Bowlby 2010). Tedy v případě, že dojde k narušení vazby mezi dítětem a matkou, může být taktéž ohrožena jeho schopnost budovat a udržovat budoucí vztahy (Dallaire, 2007). Cairns (2013) dodává, že děti s nejistou vazbou nejsou schopny kontrolovat svůj stres a impulzy a mohou se chovat velmi nepatřičně. Jsou také v menší míře či s komplikacemi schopny vyjadřovat emoce a cítit empatii, navazovat důvěrné vztahy nebo správně rozpoznávat signály neverbální komunikace.

V případě separace dítěte od matky v prvních 3 až 5 letech života může podle Bowlbyho (2012) dojít k narušení duševního zdraví dítěte a k zanechání následků patrných po celý jeho vývoj. Langmeier a Matějček (2011) jako jeden z činitelů vedoucích ke vzniku psychické deprivace vytyčují právě separaci. Separace je podle nich přirozeným vývojovým procesem, dítě se stává méně závislým na matce a osamostatňuje se. Bývá však patogenní, pokud k ní dochází předčasně, vlivem životních okolností, a ne díky samotnému rozhodnutí dítěte, které je na matce stále závislé. Dítě může získat pocit, že odloučení od matky je jakousi formou potrestání či odvržení a může trpět separační úzkostí. Tato se projevuje například různými neurotickými příznaky (poruchou příjmu potravy, nočním pomočováním atd.) (Langmeier & Matějček, 2011). Dítě může mít pravděpodobně velký strach, aby se odloučení neopakovalo – tedy například aby ho nezavrhl také pečovatelé (Bowlby, 2012). Krejčířová (2006) v souvislosti se separací zmiňuje tzv. anaklitickou depresi. Ta se může objevit u dětí v batolecím a kojeneckém věku a projevuje se pláčem, apatií, nereaktivností, odmítáním jídla i sociálního okolí.

Bowlby (2012) navíc dodává, že při opětovném shledání se projevuje citové odcizení dítěte, tedy odvrácení tváře od matky či úplný odchod. Délka tohoto citového odcizení významně koreluje s dobou odloučení. Navíc v případě, že k odloučení došlo v průběhu prvních tří let života, citové odcizení může být trvalé. V případě odloučení dítěte od matky v pozdějším věku sice nemusí docházet k tak zásadním dopadům jako v případě odloučení v tzv. citlivé periodě (Stoklasová, Sadková, & Melounová, 2018), přesto jsou pro dítě dopady ze ztráty rodičovské figury zásadní a citelné i nadále. Na Bowlbyho výzkum vazby následně navázala Ainsworth a kol. (1978), která také vytvořila metodu pro zjišťování typu vazby a pozorování interakce mezi matkou a dítětem, tzv. metodu strange situation.

Jedním z faktorů, který může ovlivnit vazbu mezi matkou a dítětem, je řád jednotlivých věznic. Záleží totiž, jestli a jak často jsou možné návštěvy dítěte, jestli je dovolen fyzický kontakt atp. (Murray & Murray, 2010). Podrobně se budu právě možnostem kontaktu dítěte s uvězněnou matkou zabývat v následující kapitole.

2. Možnosti kontaktu dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody

2.1 Kontakt dítěte s matkou v České republice

V České republice se dětem uvězněných rodičů věnuje ze strany státu jen velmi málo pozornosti (Stoklásková, Sadková, & Melounová, 2018). Je náročné vidět pachatelku trestného činu také z jiného úhlu pohledu, jako milující matku, která může být i přes své nezákonné jednání schopna svědomitě a pečlivě pečovat o své dítě.

Důkazem nedostatečného zájmu může být i fakt, že přesný počet dětí s uvězněným rodičem není znám. Odsouzení nejsou povinni poskytovat tyto informace, není tedy dostupná žádná statistika počtu dětí (Stoklásková et al., 2018). Mezinárodní vězeňské společenství (n.d.) odhaduje, že se v České republice pohybuje 30 000 – 40 000 dětí s rodičem ve vězení. Přesto těmto, mnohdy nazývaným skrytým obětem, není věnována žádná oficiální pozornost. Můžeme se setkat pouze se snahou jednotlivých neziskových organizací, zaměřujících se na dílčí problémy. Mezi tyto patří například občanské sdružení Za Branou, Český helsinský výbor nebo Mezinárodní vězeňské společenství.

V zásadě se po uvěznění rodiče můžeme setkat s třemi nejčastějšími možnostmi uspořádání péče o dítě. Soud může svěřit dítě do péče druhého rodiče, příbuzného či pěstouna nebo je dítě umístěno do ústavní péče, tedy dětského domova (Za branou, 2017). V České republice pak také existuje možnost pobytu dítěte s matkou ve vězení, které je věnována větší pozornost v kapitole 3.

Kompletní separace

V této kapitole označuji pojmem kompletní separace situaci, kdy nedochází k žádnému kontaktu mezi matkou a dítětem po dobu odnětí svobody, ať už se jedná o dítě umístěné v péči pěstouna/příbuzného či v péči ústavní.

Dle Úmluvy o právech dítěte (1989), článek 9 odst. 3, má dítě právo na kontakt s rodičem, pokud to není proti jeho zájmu. Je tedy nutné zvážit každý individuální případ zvlášť

z hlediska vhodnosti udržování kontaktu mezi dítětem a uvězněnou matkou (Stoklásková et al., 2018). V případě, že dítě kontakt s uvězněným rodičem odmítá, Stoklásková a kol. (2018) upozorňují, že je důležité zjistit důvod k takovému přístupu dítěte. Je totiž možné, že dítě má určité obavy, mnohdy neopodstatněné, a za určitých podmínek by kontakt s rodičem navázalo. U starších dětí je však vhodné, aby se ony samy mohly vyjádřit a měly nad situací určitou kontrolu.

Dle Tuerk a Loper (2006) zůstává matka s dítětem v kontaktu ve větší míře, pokud s ním byla v hojném kontaktu už před uvězněním, tedy například byla zodpovědná za péči o něj. Scott a Codd (2010) zároveň upozorňují, že právě odloučení a regulovaný kontakt s rodinou je pro uvězněné hlavním zdrojem obav a úzkosti. Tento může však naopak posílit vztahy mezi uvězněným a jeho blízkými, protože uvězněný reflektuje své chování a následně dává najevo více lásky.

Existují však případy, kdy i přes snahu obou stran je kontakt znemožněn situačními faktory. Záleží totiž na vzdálenosti věznice a možnosti dopravy dítěte do věznice, stejně tak na finanční náročnosti dopravy či útratě za telefonické hovory (Stoklásková et al., 2018). Například dětské domovy často nejsou schopny dětem zajistit dopravu a doprovod do věznice (Rybová, 2016).

Částečná separace

Pojmem částečná separace označuji v této kapitole situaci, kdy je dítě umístěno v péči pěstouna či příbuzného, případně v ústavní péči, ale určitým způsobem kontakt s rodičem udržuje. Takovýto kontakt může být telefonický, formou dopisování či osobních návštěv dítěte ve věznici.

V otázce **navštěvování** uvězněného rodiče je pro dítě zcela zásadní přístup současného pečovatele. Zejména u menších dětí je to právě on, kdo určuje, zda a jakým způsobem bude kontakt probíhat. Co se týče návštěv, jednotlivé věznice si určují pravidla pro návštěvy samostatně. Obvykle se jedná o možnost 3 hodin návštěvy měsíčně (Stoklásková et al., 2018).

Přístupy různých autorů k návštěvám dětí ve věznici se však různí. Dá se shrnout, že návštěva matky ve věznici může být pro dítě přínosem, pokud probíhá v prostředí uzpůsobeném pro dítě a je intervenována ze strany personálu věznice.

V metaanalýze studií (Poehlmann et al., 2010), zabývajících se možnostmi kontaktu dítěte s uvězněným rodičem, dospívají autoři k závěru, že kvalita návštěv je ovlivněna institucionálním prostředím, které se v jednotlivých věznicích liší. Dle Rybové (2016) není v českých věznicích prostředí vstřícné k dětem, návštěvy probíhají ve strohých místnostech, bez řádného nábytku a hraček, na toaletách chybí mýdlo či toaletní papír a děti musí být neustále doprovázeny dozorcem. Ani skutečnost, že dítě bylo v hojném kontaktu s matkou před uvězněním, nevede podle Tuerk a Loper (2006) k redukci stresu způsobeného návštěvou ve vězení.

Trice a Brewster (2004) ve svém výzkumu zjistili, že čím pravidelněji se dítě s matkou vidá, tím lépe se situaci přizpůsobí. Zároveň se u takových dětí méně často objevují případy vyloučení ze školy. Naopak ale ve výzkumu Poehlmann (2005) probíhaly návštěvy v prostředí označeném jako nevhodném pro děti. Děti, které v takové věznici matku navštěvovaly, s ní měly i přes přítomnost kontaktu spíše nejistou vazbu. Autoři metaanalýzy (Poehlmann et al., 2010) tedy shrnují, že studie ukazující návštěvy ve věznici jako prospěšné pro dítě se vyznačují tím, že při návštěvách probíhala určitá forma intervence (např. návštěvnické programy, interní směrnice pro návštěvu dítěte).

Podobně Loureiro (2010) předkládá, že děti i jejich pečovatelé mají ohledně návštěv smíšené pocity. Děti vyjadřují pocity strachu či úzkosti, například z vězeňského personálu přítomného při návštěvě (Chui, 2009; Stoklásková et al., 2018). Návštěva rodiče jim může způsobit velkou emoční zátěž, ale podle Stokláskové a kol. (2018) je pro dítě z dlouhodobého hlediska přínosná.

Telefonické kontaktování je pro vězně umožněno každý den po dobu 20 minut, ale pouze na povolená čísla (Stoklásková et al., 2018). Další možností udržování kontaktu je formou **zasílání korespondence**. Dle Poehlmann a kol. (2010) mohou dopisy redukovat některé potenciálně negativní aspekty návštěv, protože rodič má kontrolu nad jejich obsahem, může si v klidu naplánovat, co napíše, a zároveň anticipovat, jaká je vhodná odpověď dítěti. Někteří z respondentů ve výzkumu Chui (2009) však vyjádřili obavy a strach z odkrytí svých intimních pocitů a tajemství, protože si nemohou být jisti, jestli si dopis před doručením nepřečte vězeňský personál. U mladších dětí také vyvstává problém s jejich omezenými možnostmi čtení a psaní.

Dle Dallaire, Zeman a Trash (2015) mohou návštěvy rodiče ve vězení zesílit pocity smutku či depresivní a úzkostné symptomy, zatímco telefonický kontakt a korespondence je

mohou naopak zmírnit. U menších dětí je totiž možnost, že si vytvoří vlastní mírnější verzi reality o své uvězněné matce. Pokud však navštíví matku ve vězení, jsou vystaveny pravdivé realitě, vidí mnohdy nepříjemné vězeňské prostředí, matku ve vězeňském oblečení a nemohou se jí ani fyzicky dotknout. Tato zkušenost může evokovat pocity strachu či smutku a obavy o uvězněnou matku.

V České republice však aktuálně chybí jakékoliv programy, které by umožňovaly dítěti vidět matku častěji než jednou za měsíc jinde než ve vězeňském prostředí.

Pobyt dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody

Dle usnesení Spojených národů z roku 2010 by rozhodnutí o pobytu dítěte s matkou ve vězení mělo být založeno na nejlepším zájmu dítěte. Dítě v takovém případě nesmí být bráno jako vězeň. Podobně prostředí věznice by mělo být uzpůsobeno tak, aby bylo co nejvíce podobné prostředí, ve kterém žije dítě mimo vězení. Bauer (2019) také konstatuje, že v případě podobnosti věznice s reálným světem je návrat pro matku i dítě z vězení mnohem jednodušší.

V České republice je aktuálně věznice ve Světlé nad Sázavou jediná, která umožňuje pobyt dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody. Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, věznici ve Světlá nad Sázavou bude věnována samostatně pozornost v kapitole 3.

2.2 Kontakt dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody v zahraničí

V této kapitole bych se ráda zabývala primárně zahraničními zkušenostmi pobytu dítěte s matkou ve výkonu trestu svobody. Věznice, v nichž se nachází děti společně s matkami, se označují jako „prison nurseries“, tedy doslovně přeloženo jako vězeňské jesle či školky. Takto označená speciální oddělení věznice jsou velice podobná oddělení ve Světlé nad Sázavou v České republice. V češtině však bohužel žádné takovéto označení nenalzáme, pravděpodobně z toho důvodu, že tento způsob výkonu trestu zde není příliš obvyklý.

V zahraničí se setkáváme se třemi základními typy uspořádání péče o dítě po uvěznění matky (Bauer, 2019). Států, které uvedly v platnost zákon umožňující pobyt dítěte s odsouzeným rodičem ve vězení, je podle Bauer (2019) celkem 97. Bauer (2019) však vychází ze zprávy Global Legal Research Center (2014), v níž například není zmíněna Česká republika, která pobyt dítěte s matkou ve vězení také umožňuje. Dá se tedy předpokládat, že jich bude více. Než se však detailněji zaměřím na tzv. prison nurseries,

zmíním v následující podkapitole způsob uspořádání péče, který je podobný jako v České republice.

Kompletní či částečná separace

Prvním způsobem uspořádání péče je separace dítěte od matky. V takovémto případě se uvažuje o adopci dítěte, pěstounské péči nebo péči příbuzného (Warner, 2015). Hlavní důvody k separování matky a dítěte jsou zajištění bezpečnosti a kvality života dítěte, kdy odpůrci vězení pro matky s dětmi věří, že vězení je pro dítě nevhodným místem a vystavuje je kriminálnímu chování. Také je zdůrazňováno, že vězení slouží pro potrestání odsouzené, nikoliv pro výchovu dítěte (Bauer, 2019).

Bauer (2019) ovšem také zmiňuje, že děti často končí v pěstounské péči, která může být velmi nekonzistentní a dochází tak k častému střídání pěstounských rodin, což s sebou samozřejmě nese častou změnu domova dítěte a s tím spojené problémy.

Například většina států Spojených států amerických nenabízí žádnou možnost pobytu matky s dítětem ve vězení, matky jsou tedy od svých dětí separovány. V roce 2010 pouze 9 z těchto států implementovalo vězení pro odsouzené matky s dětmi (Warner, 2015). Dalšími státy, které matku s dítětem separují, jsou Rusko (Global Legal Research Center, 2014), Bahamy, Libérie nebo Surinam (Hamper, 2014). Podobně v Číně nemůže matka pobývat se svým dítětem ve věznici, může jí však být povoleno dočasně vykonávat trest mimo vězení, a to po dobu těhotenství a kojení (Global Legal Research Center, 2014).

Pobyt dítěte s matkou ve věznici po určitou dobu

V zásadě se dá říci, že velká část států implementovala do své legislativy alespoň částečnou možnost pobytu dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody. Doba, po níž může dítě s matkou ve výkonu trestu ve věznici pobývat, je nejčastěji určena věkem dítěte – jako například v České republice, kde může dítě s matkou zůstat do 3, resp. 5 let (viz kapitola 3). Jiné státy určují maximální dobu pobytu například dobou kojení (např. Brazílie, Bolívie nebo Chile) (Bauer, 2019; Global Legal Research Center, 2014).

Tímto uspořádáním je tak reflektován strach, že je v určitém bodě vězeňské prostředí pro dítě škodlivé, jedná se tedy o dočasné řešení (Bauer, 2019). Většinou věznice ubytovávají matky s dětmi na speciálních odděleních, aby nedocházelo ke styku s ostatními vězni (Gilad & Gat, 2013).

Mezi státy, které tuto možnost umožňují, patří například Austrálie, kde si však legislativu upravuje každý stát/teritorium samostatně. Například v Novém Jižním Walesu matka může s dítětem pobývat ve věznici stále, příležitostně nebo dokonce může trest vykonávat mimo nápravné zařízení (Global Legal Research Center, 2014).

V Belgii může dítě s matkou pobývat do věku tří let (Global Legal Research Center, 2014).

V Kambodži může oficiálně dítě pobývat s matkou pouze do věku tří let, v praxi toto omezení však nebývá dodržováno a mnohdy jsou ve vězení i děti výrazně starší. Podobně jako v jiných státech, například v Burundi nebo Brazílii (Bauer, 2019), sice mohou děti zůstat s matkou ve vězení, vězeňský systém však mnohdy není schopen uspokojovat jejich základní potřeby. Nedostávají náležitou výživu, nemají také přístup ke zdravotní péči nebo vzdělání (Global Legal Research Center, 2014).

Například, jak upozorňuje Stella, Sequeira a La Rosa (2016), ve věznici v Brazílii, v níž se jejich výzkum uskutečňoval, nebyl zajištěn dostatek psychologické podpory ani dostatečná stimulace dětí. Problémy zde panovaly také s kvalitou jídla nebo nedostatečnou kontrolou teploty ve věznici. Ačkoliv stimulace dětí byla úkolem matek, vězeňská instituce jim k tomu neposkytla dostatečné prostředky. Například vhodný prostor nebo hračky pro děti, ani vyškolený personál, který by jim pomohl.

Z výše zmíněného je tedy patrné, že je třeba klást důraz na systémové zásahy a dodržování předpisů tak, aby bylo zajištěno vhodné prostředí pro děti i matky, v němž bude umožněn zdravý vývoj dítěte (Bauer, 2019).

V Kanadě mohou uvěznění rodiče zůstat v kontaktu se svými dětmi v rámci dočasných návštěv s eskortou, bez eskorty nebo skrz rodinné návštěvy, při nichž je dovolen i fyzický kontakt. Také je zde možnost stálého pobytu dítěte do 4 let a částečného pobytu dítěte do 6 let (Global Legal Research Center, 2014).

V Anglii může žena pobývat s dítětem na speciálním oddělení do věku 18 měsíců dítěte, toto oddělení má však velmi omezenou kapacitu. Stejný věkový limit platí také v Etiopii, Francii, Nigérii, Jižní Koreji nebo Ugandě (Global Legal Research Center, 2014).

Mezi další státy, které pobyt dítěte ve vězení umožňují, patří například Dánsko, Egypt, Finsko, Guatemala, Indonésie, Irák, Itálie, Japonsko, Kazachstán, Namibie, Nový Zéland, Peru, Řecko, Saudská Arábie, Jižní Afrika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Tunisko,

Turecko a mnoho dalších. Nejčastější věková hranice se pohybuje okolo 1 až 2 let věku dítěte (Global Legal Research Center, 2014).

Speciálním případem je Norsko, které sice nepovoluje pobyt dítěte s matkou ve věznici, matka je však ubytována mimo věznici v tzv. domově pro matky. Tam s dítětem pobývá, dokud není dostatečně staré, aby bylo od matky separováno, nejčastěji v 9 měsících. V případě, že matka vychovává malé dítě a její trest není dlouhý, může si ho celý odpykat v tomto „domově po matky“ (Global Legal Research Center, 2014).

Pobyt dítěte s matkou po celou dobu výkonu trestu

S pobyt dítěte s matkou po celou dobu výkonu trestu se setkáváme zejména v chudších a rozvojových zemích (Bauer, 2019).

Jedním z příkladů státu, kde se toto uspořádání praktikuje, je Afghánistán. Hyneman (2014) varuje, že se jedná o velice nevyhovující prostředí. Děti však nemají kam jít, matky si je s sebou radši berou do vězení, protože v zemi zmítané válkou, násilím, chaosem a nejistotami, je to pro ně paradoxně bezpečnější prostředí. Kromě toho afghánské sirotčince bývají přeplněné, a tak by děti skončily na ulici. Ve věznici tedy neplatí žádné podmínky, které musí matka splnit, tedy i žena odpykávající si trest za násilný trestný čin si s sebou dítě může do vězení vzít. Děti tak mnohdy pobývají ve vězení až do své plnoletosti. V jedné velké místnosti s matracemi a nahrubo udělaným sporákem pobývá 12 až 14 matek se svými dětmi, záchody jsou v podobě vykopaných děr. Instrukce nedostávají žádné státní příspěvky na oblečení, jídlo nebo přikrývky pro děti (Hyneman, 2014).

Podobně například v Pákistánu pobývají s matkami i děti starší 10 let, ačkoliv oficiální vězeňské zákony mluví o hranici tří let věku dítěte (Global Legal Research Center, 2014).

V těchto případech se tak jedná o prostředí nevhodné k výchově dítěte, které však mnohdy nemá kam jít. Jedinou výhodou Bauer (2019) spatřuje právě v tom, že nedochází k separaci dítěte od matky.

2.2.1 Pobyt dítěte s otcem ve výkonu trestu odnětí svobody

Přestože se v celé práci zabývám uvězněnými matkami dětí, ráda bych alespoň v této podkapitole stručně zmínila státy, které svou pozornost obracejí právě i na uvězněné otce a umožňují jim pobyt ve výkonu trestu společně s dítětem.

Jak jsem zmiňovala výše, dle odborníků s sebou uvěznění matky nese pro dítě negativnější důsledky, než uvěznění otce (Dallaire, 2007), nicméně uvěznění otce se týká výrazně většího množství dětí. Přestože neexistují oficiální statistiky ohledně dětí uvězněných rodičů, k červnu roku 2020 pobývalo v českých věznicích 18 323 mužů a 1652 žen (Vězeňská služba České republiky, 2020b). Dá se tedy předpokládat, že procento dětí, jichž se týká uvěznění otce, bude výrazně vyšší než procento dětí, jichž se týká uvěznění matky, a to i přesto, že ne všichni uvěznění muži musí být zároveň otci. Rosenberg (2009) vidí jako jeden z důvodů, proč je tematika uvězněných otců zanedbávána, to, že je snadnější jejich rodičovskou odpovědnost „přehlížet“, narozdíl například od těhotné nebo kojící ženy.

Ve světě však najdeme několik států, které se zabývají prací s dětmi uvězněných otců, a berou v potaz i okolnost, že také otec je pro dítě nenahraditelným a svébytným pečovatelem (Šulová, 2005). V případě nutnosti může i on sehrát roli primárního pečovatele (Bowlby, 2010).

Jedním ze států, který pobyt dětí s otcem ve vězení umožňuje, je Bolívie. V tamních věznicích mohou děti pobývat až do věku 6 let. Tato možnost se uplatňuje hlavně v těch případech, kdy dítě nemá jiné příbuzné, kteří by se o něj mohli postarat, protože prostředí sirotčinců bývá mnohdy horší než to vězeňské (Rosenberg, 2009). Ve vězení v San Pedru však musí otcové za tuto možnost platit. Zároveň obstarávání každodenních nezbytností, jakými je oblečení nebo mýdlo, je taktéž jejich odpovědností (Bauer, 2019).

Další stát, který umožňuje otcům pobyt ve vězení s jejich dítětem, je Dánsko. Tam mohou muži nastoupit do vězení s dítětem, pokud jejich trest skončí do 3 let věku dítěte (Rosenberg, 2009). Kromě toho můžou v Dánsku pobývat společně uvězněné páry, případně s uvězněným partnerem také jeho neodsouzený partner. K tomu slouží rodinné domy v uvolněnější části vězení nebo tzv. halfway houses, které jsou primárně určeny pro osoby, jež budou v krátké době z vězení propuštěny (Global Legal Research Center, 2014).

Podobně je tomu také ve Španělsku, kde spolu mohou společně bydlet rodiny, pokud jsou oba partneři odsouzeni a mají dítě ve věku maximálně 3 let (Rosenberg, 2009).

Ve Švédsku zákon připouští možnost pobytu dítěte s uvězněným rodičem nehledě na pohlaví, je však vyžadován souhlas odborníků, aby bylo zajištěno, že se jedná o nejlepší zájem dítěte. Také finská legislativa v zákoně nerozlišuje ženský a mužský rod, tedy obě

pohlaví mohou ve věznici pobývat společně se svým dítětem, a to až do jeho 2, případně 3 let (Global Legal Research Center, 2014).

Jak je z výčtu patrné, možnost pobytu dítěte s uvězněným otcem není ve světě ani zdaleka tak rozšířená oproti pobytu s uvězněnou matkou. I v tomto případě se však většinou jedná pouze o krajní řešení, pokud pro dítě není dostupná jiná vhodná péče mimo věznici.

2.3 Výhody a nevýhody pobytu dítěte s matkou ve vězení

Hlavní a nejvíce zmiňovaný argument ve prospěch věznic umožňujících pobyt matek s dětmi je založen na Bowlbyho teorii attachmentu. Věznice se snaží zabránit odloučení dítěte od matky a posílit kladnou citovou vazbu mezi matkou a dítětem (Vězeňská služba České republiky, 2020a). Například Byrne, Goshin a Joestl (2010) ve své pětileté studii ve vězení v New Yorku, kde pobývají matky s dětmi, zjistili, že míra jisté vazby u dětí zde dosahuje zhruba 60 %. To je srovnatelné s průměrnou mírou jisté vazby v populaci všech dětí, která je zhruba 63 %. Langmeier a Matějček (2011) zdůrazňují, že odloučení od matky může způsobit četné poruchy ve vývoji dětí. Zejména negativní důsledky jsou pak u dětí vychovávaných v ústavní péči.

Jedním z důkazů, že se daří zachovat citovou vazbu mezi matkou a dítětem, je i velice nízká recidiva matek. Například Carlson (2009) ve své 10 let probíhající longitudinální studii v Nebrasce zjistil, že recidiva u matek, kterým bylo umožněno mít u sebe ve věznici dítě, byla jen 16,8 %. Naproti tomu matky, které se svého dítěte musely před výkonem trestu vzdát, recidivovaly v 50 %. Podobné výsledky zaznamenává i světelská věznice, která uvádí, že se zpět do věznice vrací přibližně 1 matka z 10 (Vězeňská služba České republiky, 2018). Dle bývalé generální ředitelky věznice je to zejména z toho důvodu, že se matkám změnil hodnotový žebříček, a to právě díky zachování vazby mezi nimi a dítětem (Vězeňská služba České republiky, 2018).

Většina takovýchto věznic také disponuje výukovými programy pro matky, které se ve věznici naučí mnoha rodičovským dovednostem – jak o dítě správně pečovat, jak mu zajistit vhodné prostředí a stravu. Kromě toho mohou matky navštěvovat i jiné vzdělávací programy (např. doplnění vzdělání, obecné životní dovednosti nebo poradenství) (Vězeňská služba České republiky, 2020a; Warner, 2015).

Ačkoliv se podmínky ve vězení pro dítě nemusí zdát ideální, většinou bývají výrazně lepší než podmínky, ve kterých by dítě vyrůstalo, pokud by matka nebyla odsouzena k výkonu

trestu odnětí svobody (Vošmik, 2018). Po celou dobu výkonu trestu je také přítomen odborný personál, dítě je pravidelně kontrolováno zdravotníky a matky připravují stravu pro děti dle speciálně sestaveného jídelníčku. Z tohoto hlediska se tak věznicе snaží v péči o děti nic nezanedbat a předat potřebné znalosti matkám, aby se po propuštění zvládly postarat o dítě samy (Vězeňská služba České republiky, 2020a).

Na druhou stranu hlavním protiargumentem proti podobným programům je to, že vězení má sloužit k potrestání, a ne k výchově dítěte nebo navrácení do běžného života (Warner, 2015). Kritikové také zdůrazňují, že by s matkami nemělo být nakládáno „speciálně“ jenom proto, že jsou primárními pečovatelkami, ale umístění na oddělení společně s dítětem by pro ně mělo být odměnou za dobré chování, snahu o napravení se a zlepšení se (Gilad & Gat, 2013). Stejně tak zaznívá, že matka měla na dítě myslet předtím, než spáchala trestný čin (Pojman, 2001) a neměla by tak dítě využívat jako „nástroj“ pro dosažení privilegií (Gilad & Gat, 2013).

Dalším argumentem odpůrců je, že vězení není vhodným prostředím pro děti, protože jim brání v účasti na každodenních aktivitách (Pojman, 2001).

Dwyer (2014) předkládá hned několik argumentů proti programům pobytu dítěte s matkou ve vězení. Uvězněné matky většinou samy trpí vážnými psychickými problémy, závislostmi a samy si jistou vazbu k vlastním rodičům nevytvořily (Byrne et al., 2010), nejsou tedy dle Dwyera (2014) způsobilé o děti pečovat. Dwyer (2014) však podle Hamper (2014) tímto názorem nepřipouští možnost napravení se. S Hamper (2014) souhlasí i Byrne a kol. (2010), kteří ve svém výzkumu zjistili, že matky pobývající ve výkonu trestu se svým dítětem jsou schopny vychovat děti tak, aby si k nim utvořily jistou vazbu, i když samy matky jistou vnitřní reprezentaci citové vazby nemají.

Kromě toho je také vězeňské prostředí dle Dwyera (2014) velice hostilní, tíživé a plné násilí. Dalo by se však namítat, že například v případě světelské věznicе panuje snaha co nejvíce přiblížit prostředí věznicе dětem a personál je proškolen v zacházení s dětmi batolecího věku (Vězeňská služba České republiky, 2020a). Existují však věznicе, kde dítě přichází do kontaktu s jinými uvězněnými, které u sebe nemají své vlastní děti, mohou mít přístup k drogám nebo se personál věznicе chová nevhodně (Dwyer, 2014), například jak jsem zmiňovala v kapitole 2.2 o věznicích v Afghánistánu.

Jak je však z výše řečeného patrné, umožnění vzniku jisté vazby mezi matkou a dítětem je hlavním účelem vytvoření programu pobytu matky s dítětem ve výkonu trestu odnětí svobody. Pokud si totiž dítě s pečovatelskou osobou nevytvoří jistou vazbu, potýká se s negativními důsledky mnohdy po celý svůj život. Jak jsem již zmiňovala výše, dle Cairns (2013) mají děti problémy s komunikací, vyjadřováním a rozpoznáváním emocí nejen u sebe, ale i u druhých, a v neposlední řadě neumí kontrolovat své impulsy. Murray a Murray (2010) taktéž zdůrazňují, že nejistá vazba může také stát za vznikem psychopatologie u dětí, je zde totiž souvislost mezi nejistou vazbu a externalizujícími a internalizujícími problémy.

Protože i já osobně vnímám argument založený na Bowlbyho teorii attachmentu jako nejdůležitější, rozhodla jsem se v následující výzkumné části navrhnout výzkum, v jehož středu stojí právě zjišťování typu vazby u dětí ve světské věznici.

3. Výkon trestu odnětí svobody matek s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou

3.1 Podmínky a uspořádání pobytu

V současné době je pobyt dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice umožněn pouze na speciálním oddělení věznice ve Světlé nad Sázavou. Tato možnost je zakotvena v § 67, zákona č. 169/1999 O výkonu trestu odnětí svobody, který vstoupil v platnost k 1. 1. 2000. Specializované oddělení ve věznici ve Světlé funguje od 1. října 2002 a disponuje kapacitou pro 15 odsouzených matek a maximálně 20 dětí (Vězeňská služba České republiky, 2020a).

Pro přijetí na toto oddělení musí odsouzená žena splnit hned několik podmínek. Trest by jí zpravidla měl skončit do dovršení 3 let věku dítěte a jeho délka musí být delší než 6 měsíců. Kromě jiného je nutné získat kladné posouzení ze strany lékaře, klinického psychologa a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Žena také musí prokázat, že o dítě před výkonem trestu řádně pečovala a bude o něj schopna pečovat i po propuštění. Stejně tak musí být schopna zajistit finanční náklady nutné pro uspokojování potřeb dítěte na oddělení. Dle Šance dětem (2018) se jedná o měsíční částku zhruba 1 400 Kč a dále financování nákupu plen, hygienických potřeb atd. Matky však vzhledem k věku dětí pobírají rodičovský příspěvek, z nějž jsou veškeré náklady schopny financovat.

Ve zvláštním případě může ve věznici zůstat i dítě starší než 5 let, a to z důvodu zachování sourozenecké vazby, pokud s matkou ve vězení pobývá jeho mladší sourozenec (Šance dětem, 2018).

Po celou dobu výkonu trestu jsou přítomni odborní zaměstnanci věznice, například speciální pedagogové nebo psychologové (Poláková, 2018), kteří se podílejí na denním programu a programu výchovy a vzdělávání. Ten je zaměřen zejména na všestranný rozvoj dítěte a zachování citové vazby s matkou (Vězeňská služba České republiky, 2020a).

Jak jsem již zmiňovala výše, kapacita oddělení je pro 15 matek, z nichž každá z nich obývá samostatnou ložnici se svým dítětem, případně dvěma dětmi. Dle Šance dětem (2018) se však málokdy stává, že by byla kapacita plně naplněna. Většinou na oddělení pobývá zhruba 10 - 12 matek najednou. Bývalá ředitelka věznice Gabriela Slováková připisuje malý zájem o pobyt na oddělení přísným kritériím pro přijetí a také pohodlnosti matek (Šance dětem, 2018). Matky pobývají s dětmi v ložnicích vybavených postelemi, přebalovacím stolem (Sýkorová, 2007), zbytek oddělení pak připomíná spíše mateřskou školku, než věznici (Vošmik, 2018). Na oddělení je také k dispozici kuchyňka, kde matky svým dětem připravují jídlo, ony samy se však stravují ve vězeňské kuchyni jako ostatní odsouzené (Sýkorová, 2007). Oddělení samotné i venkovní prostory jsou zařízeny tak, aby co nejvíce vyhovovaly potřebám dětí a aby pro ně prostředí bylo co nejvíce bezpečné a podnětné (Sýkorová, 2007; Šance dětem, 2018). Matky ani vězeňský personál nemusí nosit vězeňské uniformy. Kromě mříží u vstupu a vstupní kontroly tak prostředí připomíná spíše dětský domov (Šance dětem, 2018).

3.2 Denní program oddělení ve vztahu k vývojovým potřebám dítěte

Protože se na oddělení nejčastěji vyskytují děti od 1 roku do 3 let, jedná se o období batolete, definované výrazným motorickým rozvojem, rozvojem autonomie, sebeuvědomování a počátku řečového vývoje (Šulová, 2005).

Rozvíjející se autonomie a osamostatňování se dítěte je z části usměrňováno nejen ze strany matky, ale také ze strany personálu. Jedná se o podobnou situaci, kterou popisuje Šulová (2005) v kontextu předškolních zařízení, tedy že aktivity jsou střídány dle časového plánu a nehledí se tolik na zájem a pozornost každého z dětí. Například neomezený pohyb na venkovním hřišti je matkám a dětem dovolen až po splnění všech aktivit denního harmonogramu (Vošmik, 2018). Jak upozorňuje Šulová (2005), tato nemožnost samostatného rozhodování může u dítěte následně vést k tomu, že se dítě ani v pozdějším

věku nebude umět rozhodovat samo a bude se spoléhat na autoritu, jíž bude přenechávat odpovědnost za svá vlastní rozhodnutí.

Pro toto období je typický rozvoj motorických dovedností, tedy procvičování chůze – nejen po rovině, ale i v terénu, do schodů atd. Rozvíjí se i jemná motorika, kdy se dítě učí uchopovat drobné předměty, stavět nebo skládat skládačky. Piaget a Inhelder (2014) toto období nazývají jako fázi symbolického myšlení. Dochází k pochopení trvalosti objektu, dítě je také schopno si činnost představit, aniž by ji realizovalo. Objevuje se tedy u něj oddálená nápodoba, fiktivní hra, kresba a v neposlední řadě také řeč.

Velice důležitý je v tomto období také vývoj řeči. Dítě přechází od symbolické řeči k řeči znakové, chápe, že všechny věci okolo něj mají nějaké označení a vyžaduje od pečovatele jejich pojmenování (Šulová, 2005). V tomto období je tedy velice důležité, aby se dítě nacházelo v dostatečně podnětném prostředí. Vágnerová (2012) tvrdí, že právě nepříznivý vývoj dítěte, projevující se změnami v chování a prožívání, může být zapříčiněn nedostatkem podnětů. Kognitivní vývoj dítěte souvisí s řečovým vývojem, kdy k pochopení významu slov dochází v rámci každodenního života. Při pobytu v podnětově chudém prostředí by tak nebylo pro dítě možné získat příliš poznatků. Je však také nutný aktivní přístup matky, která dítěti slouží jako jakýsi průvodce – pojmenovává a vysvětluje mu jevy okolního světa a usměrňuje jeho poznání (Vágnerová, 2012).

Matka je však ve věznici vedena odborným personálem a pod jeho dohledem se každý den s dítětem věnuje dle časového harmonogramu aktivitám, které směřují ke zdravému vývoji dítěte, jak po stránce psychomotorické, tak i sociální (Vošmik, 2018). Má tedy možnost se učit, jak k dítěti přistupovat a jakým způsobem ho podněcovat. Vzhledem k dostupnosti didaktických pomůcek, herny pro děti i venkovní zahrady (Vězeňská služba České republiky, 2020a), se dá tedy předpokládat, že jsou matky v této oblasti ze strany odborníků dobře informovány a psychomotorický ani řečový vývoj dětí nemusí být zanedbáván. Nedá se však s jistotou říci, do jaké míry matky těchto možností využívají.

Šulová (2005) vnímá jako velice důležitou přítomnost otce, jehož rodičovská role je specifická a komplementární s rolí matky. Obecně však na oddělení mužský vzor pro děti chybí – vzhledem k tomu, že na oddělení pobývají pouze uvězněné matky, na něž dohlížejí „tety“ (Šance dětem, 2018) z řad vězeňského personálu (Vošmik, 2018). Děti se tak setkávají s muži pouze v podobě chlapců uvězněných se svými matkami. A to i přesto, že muži, otcové, mohou svým dětem poskytovat jiné zkušenosti než jejich matky, obecně

podporují více rozvoj samostatnosti, vedou dítě k výkonu a více od něj taktéž vyžadují (Vágnerová, 2005). Toto však nemusí platit ve všech případech. Stejně tak dětem schází model otcovského chování, zejména chlapcům chybí model mužské role, jeho názorů i způsobů chování (Vágnerová, 2012).

V souvislosti s rozvojem vlastní identity se objevuje postupná separace od matky (Vágnerová, 2005), která je však krátká a dítě ji praktikuje pouze tehdy, pokud má ve svém zázemí jistotu a s radostí prozkoumává své prostředí. Pokud je však separace od matky nucená, může vést k vývojové regresi nebo stagnaci (Šulová, 2005).

Společně s postupným získáváním vědomí vlastní identity získává dítě i vědomí rodinné identity (Vágnerová, 2005), k čemuž však v podmínkách věznice nemůže zcela dojít. Ačkoliv širší rodina může matku s dítětem navštívit v době určených návštěv (Poláková, 2018) či může být matce s dítětem povolen i několikadenní pobyt v rodině (Vašíčková, 2013), kontakt se širší rodinou je přesto pouze částečný.

Co se týče morálního vývoje dítěte, dítě se v batolecím věku učí normy od svých pečovatelů, postupně se tedy dozvídá, co se smí a co se nesmí dělat, a následně se pravidly postupně začíná řídit (Vágnerová, 2012). S tím souvisí i tzv. období negativismu, kdy si batole ujasňuje sociální normy, žádoucí chování a formuje si vlastní já (Šulová, 2005). Volnost matek ve věznici v tomto výchovném působení je zásadně usměrněna ze strany personálu věznice, kdy se matky s dětmi musí v určitém hledisku přizpůsobovat, tedy určité normy jsou nastaveny a musí být dodržovány.

Zároveň se nedá souhlasit s tvrzením, kterým na svých stránkách Vězeňská služba České republiky (2020a) vysvětluje horní hranici věku dítěte, pro nějž je program určen, tedy že „tříleté děti si neuvědomují prostředí, v němž se se svou matkou pohybují“. Vágnerová (2005) zdůrazňuje, že pro dítě je velice důležité i samotné vědomí „domova“, tedy místa, které dítě dobře zná a cítí se v něm bezpečně. Pojetí domova se stává součástí sebepojetí dítěte právě v batolecím věku, dítě si je vědomo vlastnictví svého „majetku“ (např. hraček, postele) (Vágnerová, 2012). Ačkoliv tedy i vězení může dítěti sloužit jako domov, v němž se cítí bezpečně, stabilně a má vytvořeny citové vazby k jeho „obyvatelům“, výše zmíněné zdůvodnění není dostačující k odůvodnění věkové hranice.

Jako velmi důležité tedy vnímám, aby po propuštění probíhal přesun, či proces přesunu, dítěte zpět domů pod dohledem odborného personálu. Jak zdůrazňuje Rieger (2009), návrat

domů může být velice zátěžový i pro samotnou matku – „doma“ může vypadat úplně jinak, než jak si v době uvěznění vysnila nebo představovala. Matka by tedy měla být připravena na veškeré změny, které se v době jejího uvěznění odehrály nejen mezi členy rodiny, ale i v samotném domově. Stejně tak by ji však pracovníci věznice měli připravit na úplné převzetí odpovědnosti. Ve věznici totiž panují pevná pravidla, vězni mají zajištěn program, úkoly atd., po opuštění věznice bývá pro vězně náročné naučit se plánovat a nakládat se svým časem (Rieger, 2009).

Stejně tak dítě potřebuje dostatek času, aby si zvyklo na nové prostředí plné lidí, s nimiž netrávilo mnoho času, a akceptovalo toto prostředí jako svůj nový domov (Vágnerová, 2012).

Návrh výzkumného projektu

4. Výzkumný problém, cíle výzkumu, výzkumné otázky

V centru navrženého výzkumu stojí zkoumání citové vazby mezi matkou a dítětem, pobývajících společně ve věznici. Výzkum tedy bude probíhat v jediné české věznici, která speciální oddělení pro matky s dětmi má, a to ve věznici Světlá nad Sázavou.

Účelem navrhovaného výzkumu je tedy popsat kvalitu vazby, attachmentu, mezi uvězněnými matkami a jejich dětmi, které s nimi společně ve věznici pobývají. Hlavní výzkumnou otázkou je tedy následující:

- (1) Jaké typy attachmentu se mezi dětmi a jejich matkami pobývajících společně ve věznici vyskytují?

Vedlejší výzkumné otázky jsou:

- (2) Vyskytují se u dětí, které s matkou pobývají ve věznici různou dobu, také rozdíly v typu vazby?
- (3) Jaké jsou dle matek klíčové faktory umožňující vznik kladné, jisté vazby?
- (4) Napomáhá intervence ze strany vězeňského personálu dle matek ke vzniku kladné, jisté vazby? Pokud ano, jaké intervence chápou jako nejvýznamnější?

5. Design výzkumného projektu

5.1 Typ výzkumu

Jak bylo již vícekrát v literárně přehledové části zmíněno, výzkumu dětí pobývajících ve vězení s matkou obecně je v psychologickém kontextu věnováno jen pramálo pozornosti, zejména pak v českém prostředí. Většina prací se touto oblastí zabývá v kontextu právním. Ze zahraničních výzkumů však stojí za zmínku výzkum Byrne a kol. (2010), který sloužil jako inspirace pro předložený návrh výzkumu. V něm se autoři kromě citové vazby mezi matkou a dítětem věnovali také reprezentaci vztahové vazby matek.

Protože je toto téma tedy v literatuře poměrně málo popsáno, předkládám návrh výzkumu kvalitativního, nikoliv kvantitativního, konkrétně se jedná o metodu zakotvené teorie. Tento typ výzkumu byl zvolen i s ohledem na omezenou velikost vzorku, kterou je možno na speciálním oddělení ve věznici Světlá nad Sázavou získat. Je zde tedy snaha o získání co největšího a nejširšího spektra informací od zkoumaných subjektů a na jejich základě následné stanovení výzkumné hypotézy pro kvantitativní zkoumání. Kvalitativní design tak umožňuje prvotní zkoumání zatím ne příliš známé oblasti.

5.2 Metody získávání dat

Data budou získávána přímo ve věznici Světlá nad Sázavou zejména pomocí tzv. metody strange situation. Tato metoda se používá ke zjišťování typu vazby u dětí batolecího věku a bude provedena přesně dle Ainsworth a kol. (1978), která svým zkoumáním navázala na teorii Bowlbyho.

Jedná se o 8 situací, jdoucích po sobě ve standardizovaném pořadí, kdy je dítě postupně vystavováno stresu ze separace od matky a jejímu opětovnému navrácení. Celá situace začíná v neznámém, ale pro dítě neohrožujícím prostředí, konkrétně v místnosti zařízené pouze několika kusy nábytku (židlemi) a vybranými hračkami pro dítě. Do místnosti je nejprve uvedena matka s dítětem a je zaznamenáváno, jak daleko se dítě od matky vzdálí, aby explovalo okolí a hračky. Následně do místnosti vchází cizí osoba, tzv. stranger, který se pozvolna obrací nejprve na matku a následně i na samotné dítě. Po chvíli matka z místnosti odchází. Po několika minutách se vrací zpět a odchází cizí osoba. Následně odchází i matka a dítě je ponecháno o samotě, než do místnosti opět vejde nejprve cizí osoba a nakonec i matka.

Po celou dobu je dítě pozorováno skrz jednosměrné zrcadlo z vedlejší místnosti a dva zaškolení pozorovatelé nezávisle na sobě zaznamenávají jednotlivé projevy dítěte a popisují jeho chování. Zaměřují se například na jeho pohyb, postoj, směr jeho pohledu, úsměv, vokalizaci, pláč nebo vzdorující chování. Kromě nich, cizí osoby a matky je zde také přítomný experimentátor, který dohlíží na průběh celé metody, dává pokyny matce a cizí osobě ke vstupu či odchodu z místnosti a hlídá čas, po který by měla každá jednotlivá situace probíhat.

Tento experimentátor také před celým uskutečněním metody strange situation matku navštíví a vysvětlí jí celý proces výzkumu a jeho účel. V případě souhlasu matky s účastí jí předá informovaný souhlas a představí jí podrobně veškeré instrukce k metodě strange situation. Tyto jí připomene ještě před samotným začátkem první situace.

V rámci této návštěvy také výzkumník provede s matkou polostrukturovaný rozhovor (viz Příloha 1). V rámci něj tak bude výzkumník moci flexibilně reagovat na jednotlivé odpovědi matek a bude mít možnost doptávat se na podrobnější detaily či vysvětlení. Kromě obecných demografických dat bude rozhovor zaměřen zejména na zkušenost pobytu ve vězení s dítětem, přístup personálu a denní program ve věznici. Data získaná rozhovorem tak budou sloužit jako podpůrný zdroj k zodpovězení vedlejších výzkumných otázek. Celý rozhovor se uskuteční v soukromí v samostatné místnosti, bez přítomnosti personálu věznice. Takto bude pro matku zajištěn bezpečnější prostor, aby mohla sdílet případně i negativní zkušenosti z prostředí věznice, bez strachu z potrestání či pokárání ze strany vězeňského personálu.

5.3 Metody zpracování a analýzy dat

Co se týče tzv. strange situation, kódování dat získaných od pozorovatelů budou provádět dva další nezaujatí vyškolení výzkumníci a následně bude posouzena jejich shoda pomocí koeficientu kappa. Přesné pokyny ke kódování a vyhodnocování dat jsou přiloženy v příloze manuálu Ainsworth et al. (1978).

Jednotlivé zaznamenané aspekty jsou pak děleny do 4 dimenzí chování dětí, těmi je vyhledávání blízkosti, udržování kontaktu, vyhýbání se a vzdor. Podle skóru v jednotlivých dimenzích pak Ainsworthová rozděluje děti do 3 hlavních skupin – jedná se o děti s vazbou jistou, nejistou-úzkostnou a nejistou-vzdorující (Šulová, 2005).

Z takto získaných výsledků budou následně zjištěny četnosti. Metodou strange situation bude tedy zodpovězena hlavní výzkumná otázka – jaký typ vazby se u dětí vyskytuje.

Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o metodu zakotvené teorie. V rámci této metody je tak cílem výzkumníka ze získaných dat pomocí kódování dat vytvořit hypotézu, již bude následně možno zkoumat kvantitativně. Data získaná polostrukturovaným rozhovorem budou kódována axiálně a propojena s výsledky metody strange situation. V rámci pročitání odpovědí tak bude výzkumník jednotlivým odpovědím přiřazovat kódy, tyto slučovat do různých kategorií a následně zkoumat vztahy mezi jednotlivými kategoriemi. Snahou výzkumníka bude ze získaných dat vytvořit hypotézy, které by odpověděly na vedlejší výzkumné otázky a mohly být dále zkoumány a ověřovány.

4.4 Etika výzkumu

Z důvodu účasti nezletilých dětí na výzkumu bude celý výzkumný design ještě před začátkem dán ke schválení Etické komisi Filozofické fakulty UK. Kromě toho budou dodrženy všechny obecně platné nároky na etiku výzkumu. Matka bude podepisovat informovaný souhlas, kde bude nastíněn účel výzkumu, zdůrazněna možnost kdykoliv ze studie odstoupit a popsána rizika a přínosy výzkumu.

Jak již bylo zmíněno výše, matce bude před samotným začátkem výzkumu podrobně vysvětlen celý jeho proces – to i z toho důvodu, že v rámci metody strange situation od ní bude vyžadována aktivní role. Účast v celém výzkumu je dobrovolná a matkám bude zdůrazněno, že je při odmítnutí nečeká žádný postih, a to ani ze strany vězeňského personálu. Stejně tak bude moci matka rozhodnout o ukončení v jakékoliv části výzkumu.

Aby byla zajištěna anonymita dat, každé matce bude přidělen kód k označení přepisu odpovědí na polostrukturovaný rozhovor a výsledků jejího dítěte v metodě strange situation. Tento kód bude využit pouze pro spárování výsledků obou metod a přístup k němu bude mít pouze hlavní výzkumník po dobu nezbytně nutnou, tedy než dojde ke spárování. Stejně tak přepisy odpovědí a data z metody strange situation budou uschovávány v anonymizované podobě na zaheslovaném flashdisku. V případě účasti více než jednoho výzkumníka na přepisu odpovědí a práci s daty budou všichni členové výzkumného týmu poučeni o zachování důvěrnosti a anonymity dat.

Protože se jedná o velice citlivé téma, zejména při rozhovoru s matkou, je klíčový nehodnotící a empatický přístup výzkumníka. Tím přispěje k uvolněné a bezpečné atmosféře při rozhovoru a umožní získání bohatšího spektra dat.

Co se týká metody strange situation, etická otázka, která zde vyvstává je, jak dlouho pokračovat v sehrávání situace v případě, že dítě po odchodu matky bude dlouho nezastavitelně brečet. Ainsworth a kol. (1978) zastává názor, že by se situace měla předčasně ukončovat předčasně jen v případě, kdy to bude nezbytně nutné. Jednou z možností, jak se s touto situací vypořádat, je prodloužení fáze, kdy bude dítě s matkou, tak, aby se uklidnilo. Případně je možné naopak zkrátit úsek, kdy pobývá v místnosti samo s cizí osobou, aby mu nadále nebyl působen stres z odloučení od matky.

V případě zájmu o získané výstupy ze strany věznic či samotných matek bude určitě zaškolený výzkumník připraven je poskytnout. V případě matek budou výstupy předány v jim srozumitelné podobě, tzn. například bez odborných psychologických pojmů. Po konzultaci s psychologickými pracovníky věznic bude matce v případě jejího zájmu poskytnuta psychologická konzultace a rozbor výsledků s důrazem na rozvojovou zpětnou vazbu. Stejně tak odborným pracovníkům věznic bude finální výstup ze studie předán formou prezentace s možnými návrhy na zlepšení či obohacení nabízeného programu pro matky.

6. Výzkumný soubor

Základním souborem v celé studii jsou matky pobývající ve výkonu trestu se svým dítětem. Vzhledem k citlivé povaze studie a omezenému počtu osob v základním souboru bude pro studii využit metoda sebevýběru – tedy všem ženám aktuálně pobývajícím na speciálním oddělení bude nabídnuta možnost účastnit se studie a bude záležet čistě na nich, zda se přihlásí, nebo ne.

Oslovovat matky s možností účasti bude výzkumník osobně, tedy ne zprostředkovaně přes vězeňský personál. Toto řešení bude zvoleno zejména z toho důvodu, aby se matky necítily nuceny výzkumu účastnit a nepodléhaly autoritě personálu. Předpokládám totiž, že odmítnutí „třetí strany“ bude pro matky jednodušší než odmítnutí vězeňského personálu, s nímž přicházejí dennodenně do styku.

Protože na oddělení může pobývat maximálně 15 matek najednou, bude sběr dat probíhat v několika sériích vždy po 1 roce po dobu alespoň 2 let, tedy minimálně třikrát. Tak se zajistí alespoň částečná obměna žen aktuálně pobývajících na oddělení, bude tedy možné získat data od většího souboru. Do studie budou zařazeny jen matky s dětmi ve věku do tří let – v případě, že bude matka na oddělení pobývat se dvěma sourozenci, do studie bude zařazen pouze mladší z nich. Data budou od každého páru, tzn. matky s dítětem, sesbírána jen jednou. To znamená, že v případě, že matka poskytne data v první sérii měření a výzkumníci se do věznice za rok vrátí pro sesbírání další série dat, tato matka automaticky nebude oslovena s možností účasti znovu.

Předpokládaná velikost souboru je zhruba 20 až 25 párů, tedy matek s dětmi.

7. Diskuse

Srovnání výsledků navržené kvalitativní studie s výsledky jiných studií bude poměrně obtížné. Jedním z důvodů je to, že v rámci kvalitativní studie budou získány výsledky od poměrně malého vzorku populace. Kromě toho je srovnání obtížné také proto, že nenalzáme mnoho studií zabývajících se podobným tématem. Srovnání by tak bylo možné učinit pouze s podobnou studií Byrne a kol. (2010). Tito autoři v rámci své studie zjišťovali typ vazby u 30 dětí pobývajících společně s matkou ve vězení ve státě New York. Jak již bylo zmíněno v literárně přehledové části této práce, 60 % z těchto dětí si s matkou utvořilo jistou vazbu. Podobné výsledky by byly očekávány i v rámci navržené kvalitativní studie.

Lze se domnívat, že matky pobývající ve věznici ve Světlé nad Sázavou mají určitou predispozici k tomu vytvořit si se svým dítětem pevnou vazbu. Aby žena byla na toto oddělení přijata, musí projevít dostatečný zájem o péči o dítě a splnit množství podmínek. Dá se tedy usuzovat, že matky, které nemají o své dítě zájem – a tedy u něj pravděpodobněji nepodpoří utvoření jisté vazby, nebudou usilovat o přijetí na oddělení. Jak zmiňuje v rozhovoru bývalá ředitelka věznice Gabriela Slováková (in Vošmik, 2018), tyto ženy z důvodu vlastního pohodlí raději své děti ponechají v ústavní péči. I ve věznici Světlá nad Sázavou se však může stát, že matky mající potíže s navázáním jisté vazby s dítětem odmítnou účast na studii, aby se před výzkumníky neukázaly jako „neschopné“. Vnímám tedy jako důležité správně osvětlit matkám cíl studie a ujistit je, že nebudou na základě výsledků nijak hodnoceny.

Dá se také předpokládat, že na výsledky bude mít vliv délka pobytu ve věznici. Domnívám se, že intervence vězeňského personálu bude pomáhat matce ve zlepšení jejích rodičovských dovedností, a tím tedy v posilování kladné citové vazby mezi ní a dítětem. V rámci rozhovoru s matkou tak bude zařazena otázka na aktuální délku pobytu (v době konání rozhovoru). Tak budou výzkumníci moci alespoň na tomto malém vzorku posoudit, zda zde panuje rozdíl v typu vazby, ovlivněný právě společnou délkou pobytu ve vězení. Tento předpoklad by však posléze musel být ověřen kvantitativní analýzou.

Pro úspěšnost studie je také velice nutná spolupráce vedení věznice i samotného vězeňského personálu – ať co se týká přístupu výzkumného týmu do věznice nebo poskytnutí prostor pro realizaci metody strange situation. V rámci této metody je velice

důležité zajistit právě vhodné prostory. Nemělo by se například stát, že se v místnosti objeví něco, čeho by se dítě bálo (např. příliš hlučný větrák) a tímto strachem budou ovlivněny jeho výsledky v samotné metodě. Dá se jen odhadovat, do jaké míry by mohli výzkumníci do těchto organizačních záležitostí zasahovat a zda by vůbec bylo v kompetencích věznice takovéto prostory zajistit.

Jak již bylo zmíněno výše, vzhledem ke kvalitativnímu rázu výzkumu není možné data zobecnit na širší populaci. Do budoucna by tedy bylo zajímavé uskutečnit podobný výzkum s větším vzorkem a pozorovat vývoj vazby mezi matkou i dítětem například i po propuštění. Pro zjištění úspěšnosti intervence zaměstnanců věznice je také důležité porovnat kvalitu citové vazby dětí, které prošly programem ve věznici Světlá nad Sázavou, s dětmi, které se svou matkou ve věznici nepobývaly, pouze k ní pravidelně docházely na návštěvy. Toto srovnání by však z výzkumného hlediska bylo velice obtížné. Bylo by nutné respektovat přísné vyrovnání obou výzkumných vzorků tak, aby došlo k co největší eliminaci dalších možných proměnných. Stejně tak by výstupy ze studie mohly sloužit jako zdroj podnětů ke zlepšení celého programu věznice, postupů a intervencí odborného personálu. Například co se týká zařazení dalších aktivit pro posílení vztahu mezi matkou a dítětem, zlepšením klimatu ve věznici a další.

Studie si klade za cíl popsat typ citové vazby u dětí vychovávaných v prvních letech života v prostředí věznice a identifikování klíčových faktorů vedoucích ke vzniku jisté vazby s matkou. V případě, že se podaří na základě získaných dat vytvořit hypotézu k pozdějšímu kvantitativnímu výzkumu, bylo by velice zajímavé na základě zjištěných klíčových faktorů sestavit program, který by se dal realizovat s podstatně širším vzorkem dětí. Aktuálně totiž v České republice chybí jakýkoliv program „částečné“ separace v případě uvěznění matky – děti jsou od ní buď separovány (a mohou k ní docházet maximálně na návštěvy) či s ní v prvních letech pobývají společně ve věznici. Tato druhá možnost pobytu se však týká pouze zlomku dětí dotčených uvězněním matky. Dle mého názoru by tedy bylo velice přínosné vytvořit program společných aktivit pro děti, které nemají možnost být se svými matkami ve vězení. V rámci programu, uskutečňovaného například jednou za dva týdny, by se mohly aktivit účastnit děti společně se svými uvězněnými matkami, a tím by vznikala příležitost pro upevnování jejich vzájemné vazby. Tento kontakt by mohl probíhat i mimo věznici pod dohledem odborných pracovníků. Nesmíme zapomínat, že děti s uvězněnou matkou

jsou v České republice tisíce – a program ve Světlé nad Sázavou pomáhá jen desítkám z nich.

Závěr

Vztah dítěte s matkou ve výkonu trestu odnětí svobody je velice důležité téma, ale nebyla mu doposud věnována taková pozornost, jakou by si zasloužilo.

Bakalářská práce se zaměřuje konkrétně na uvězněné matky, protože matka ve většině případů bývá primární pečovatelkou dítěte. Je však zřejmé, že pozornost by měla být věnována také dětem uvězněných otců, protože i tyto děti jsou uvězněním silně ovlivněny a potýkají se s podobnými důsledky jako děti uvězněných matek. Vzhledem k poměru odsouzených mužů a žen se dá také odhadovat, že problematika uvězněného otce se týká výrazně většího množství dětí.

Jak bylo v celé práci naznačeno, uvěznění matky negativně ovlivňuje nejen zbytek rodiny, ale zejména její dítě, a to ať je jakéhokoliv věku. V celosvětovém měřítku lze dohledat podstatně více informací o fungování a jednotlivých důsledcích uspořádání péče o děti uvězněných matek, zatímco v České republice se jedná spíše o výjimečnou, až okrajovou, záležitost. Největší zájem o tuto problematiku nalézáme zejména v rámci neziskového sektoru. Ve světě i v České republice se setkáváme se stále poměrně novou možností, kterou je pobyt dítěte s matkou ve vězení. Hlavním důvodem, proč má tuto možnost velká část zemí světa ve své legislativě zakotvenou, je zachování vazby mezi matkou a jejím dítětem. Zahraniční výzkumy, např. Byrne a kol. (2010), naznačují, že se tento cíl v rámci speciálních oddělení věznic daří plnit. Důsledky, s nimiž se dítě musí potýkat v případě, že si v období citlivé periody neutvoří jistou vazbu, ho provází mnohdy po zbytek života a ovlivňují jeho fungování zejména v rámci mezilidských vztahů.

Navržená studie by tak měla pomoci porozumět procesu utváření vazby v rámci vězeňského prostředí a popsat typ vazby, jaký se vyskytuje u dětí pobývajících s matkou ve věznici Světlá nad Sázavou. Realizace navržené studie by měla přinést podněty pro zlepšení stávajícího programu, ať už co se týká jednotlivých aktivit či přístupu samotného vězeňského personálu. Kromě toho by však měla sloužit jako popud k tomu, aby byla této problematice věnována komplexní pozornost, zejména pak ze strany státních institucí. Přestože speciální oddělení ve Světlé nad Sázavou může plnit svůj primární účel, tedy zachování vazby mezi matkou a jejím dítětem, nesmíme zapomínat, že tato problematika se týká výrazně většího množství dětí – a ve Světlé nad Sázavou pobývá jen zlomek z nich.

Seznam použité literatury

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S: (1978) *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. New York: Psychological Press

APA (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th Ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

Arditti, J.A., Lambert-Shute, J., & Joest, K. (2003). Saturday Morning at the Jail: Implications of Incarceration for Families and Children. *Family Relations*, 52(3).

Bauer, E. (2019). Infant Inmates: An Analysis of International Policy on Children Accompanying Parents to Prison. *Michigan State International Law Review*, 27(1).

Bowlby, J. (2010). *Vazba – teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.

Bowlby, J. (2012). *Odloučení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0076-5.

Byrne, M. W., Goshin, L. S., & Joestl, S. S. (2010). Intergenerational transmission of attachment for infants raised in a prison nursery. *Attachment & Human Development*, 12(4).

Cairns, K (2013). *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0370-4.

Carlson, J. R. (2009). Prison nurseries: A pathway to crime-free futures. *Corrections Compendium*, 34.

Clopton, K. L., & East, K. K. (2008). “Are There Other Kids Like Me?” Children With a Parent in Prison. *Early Childhood Education Journal*, 36(2).

Dallaire, D.H. (2007). Incarcerated Mothers and Fathers: A Comparison of Risks for Children and Families. *Family Relations*, 56.

Dallaire, D., Zeman, J., & Trash, T. (2015). Differential Effects of Type of Children’s Contact with Their Jailed Mothers and Children’s Behavior Problems. In Poehlmann-Tynan, J. (Eds), *Children’s Contact with Incarcerated Parents*. Cham: Springer. ISBN 978-3-319-16624-7.

- Gershoff, E.T., Ryer, C.C., Aber, J.L., & Lennon, M.C. (2007). Income Is Not Enough: Incorporating Material Hardship Into Models of Income Associations With Parenting and Child Development. *Child Development, 78*(1).
- Gilad, M. & Gat, T. (2013). US v. My mommy: Evaluation of prison nurseries as a solution for children of incarcerated women. *N.Y.U. Review of Law & Social Change, 37*.
- Glaze, L. E. & Maruschak, L. M. (2008). Parents in prison and their minor children. *Bureau of Justice Statistics: Special Report* (NCJ 22984).
- Global Legal Research Center (2014). *Laws on Children Residing with Parents in Prison*. The Law Library of Congress. Dostupné z: <https://www.loc.gov/law/help/children-residing-with-parents-in-prison/children-residing-with-parents-in-prison.pdf>
- Glover, J. (2009). *Every night you cry: The realities of having a parent in prison*. Essex: Barnado's.
- Hamper, C. (2014). Can life in prison be in the best interests of the child?. *Ohio Northern University Law Review, 41*. Dostupné z: <https://law.onu.edu/sites/default/files/201%20-%20Hamper.pdf>
- Hyneman, E. (2014). Children who live with their mothers in prison. In Heath, J. & Zahedi, A. (Eds.). *Children of Afghanistan*. Austin: University of Texas Press.
- Christmann, K., Turliuc, M.N. & Mairean, C. (2012). Risk and resilience in children of prisoners: a research review. *Scientific Annals of the Alexandru Ioan Cuza University. New Series. Sociology and Social Work Section, 5*(2).
- Chui, W. H. (2009). "Pains of imprisonment": narratives of the women partners and children of the incarcerated. *Child & Family Social Work, 15*(2).
- James, J. D., & Glaze, L. E. (2006). Mental Health Problems of Prison and Jail Inmates. *Bureau of Justice Statistics: Special Report* (NJC 213600).
- Krejčířová, D. (2006). Deprese u dětí. In Říčan, P., Krejčířová, D. a kol. (2006). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-9094-7.
- Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.

- Loureiro, T. (2010). *Perspectives of Children and Young People With a Parent in Prison*. Scotland: Scotland's Commissioner for Children and Young People, Families Outside.
- Mezinárodní vězeňské společenství (n.d.). *Andělský strom*. Retrieved from <https://andelskystrom.cz/>.
- Murray, J. (2005). The effects of imprisonment on families and children of prisoners. In A. Liebling, & S. Maruna (Eds.), *The effects of Imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing.
- Murray, J., & Farrington, D. P. (2005). Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(12).
- Murray, J., & Murray, L. (2010). Parental incarceration, attachment and child psychopathology. *Attachment & Human Development*, 12(4).
- Nesmith, A., & Ruhland, E. (2008). Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review*, 30.
- Phillips, S.D., & Zhao, J. (2010). The relationship between witnessing arrests and elevated symptoms of posttraumatic stress: Findings from a national study of children involved in the child welfare system. *Children and Youth Services Review*, 32(10).
- Piaget, J. & Inhelder, B. (2014). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0691-0.
- Poehlmann, J. (2005). Representations of Attachment Relationships in Children of Incarcerated Mothers. *Child Development*, 76(3).
- Poehlmann, J., Dallaire, D., Booker Loper, A., & Shear, L.D. (2010). Children's Contact With Their Incarcerated Parents. *American Psychologist*, 65.
- Poehlmann, J., Park, J., Bouffiou, L., Abrahams, J., Schlafer, R., & Hahn, E. (2008). Representations of family relationships in children living with custodial grandparents. *Attachment & Human Development*, 10(2).
- Pojman, L.M. (2001). Cuffed Love: Do prison babies ever smile?. *Buffalo Women's Law Journal*, 10(9).

- Poláková, J. (2018). S mámou ve vězení. *Právo na dětství*. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/aktuality/s-mamou-ve-vezeni.html>
- Pretis, M., & Dimova, A. (2008). Vulnerable children of mentally ill parents: towards evidence-based support for improving resilience. *Support for Learning*, 23(3).
- Prison Advice and Care Trust (2017). *Telling the Children*. Dostupné z: <https://www.prisonersfamilies.org/telling-the-children/>
- Rieger, Z.(2009). *Návrat k rodině a domů*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-544-8.
- Rosenberg, J. (2009). *Children Need Dads Too: Children with Fathers in Prison*. Quaker United Nations Office: Human Rights & Refugees Publications.
- Scott, D., & Codd, H. (2010). *Controversial issues in prison*. New York: Open University Press. ISBN 978-0-335-22303-9.
- Scharff-Smith, P., & Gampell, L. (2011). *Children of imprisoned parents*. Denmark: The Danish Institute for Human Rights, European Network for Children of Imprisoned Parents, University of Ulster and Bambinisenzasbarre. ISBN 978-87-91836-45-9.
- Schwartz-Soicher, O., Geller, A., & Garfinkel, I. (2011). The Effect of Paternal Incarceration on Material Hardship. *Social Service Review*, 85(3).
- Smith, R., Grimshaw, R., Romeo, R., & Knapp, M. (2007). *Poverty and disadvantage among prisoners ' families*. York: Joseph Rowntree Foundation, Centre for Crime and Justice Studies.
- Stella, C., Sequeira, V.C. & La Rosa, T. (2016). Mothers and babies in a Brazilian prison: A study exploring the impact of prison conditions. *Forensic Research & Criminology International Journal*, 2(3).
- Stoklásková, M., Sadková, T., & Melounová, Z. (2018). *Děti jsou bez viny – Jak pracovat s pěstouny a dětmi v náhradní rodinné péči, jejichž rodič je ve vězení*. Centrum pro rodinu a děti Přerov.
- Sýkorová, K. (2007). *Výkon trestu odnětí svobody matek s dětmi*. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

- Šance dětem (2018). *S mámou ve vězení*. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/ocem-se-mluvi/s-mamou-ve-vezeni--3218.shtml>
- Šulová, L. (2005). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0877-4.
- Trice, A. D., & Brewster, J. (2004). The effects of maternal incarceration on adolescent children. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19(1).
- Trotter, C., Flynn, C., & Baidawi, S. (2016). The impact of parental incarceration on children's care: identifying good practice principles from the perspective of imprisoned primary carer parents. *Child & Family Social Work*, 22(2).
- Tuerk, E. H., & Loper, A. B. (2006). Contact Between Incarcerated Mothers and Their Children. *Journal of Offender Rehabilitation*, 43(1).
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum. ISBN 80-0956-8.
- Vašíčková, T. (2013). *Pomoc a podpora dětem vězněných rodičů v ČR*. Diplomová práce: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.
- Vězeňská služba České republiky (2018). *Oddíl pro matky s dětmi existuje již více než 15 let*. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/oddil-pro-matky-s-detmi-existuje-jiz-vice-nez-15-let/>
- Vězeňská služba České republiky (2020a). *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi*. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/>
- Vězeňská služba České republiky, (2020b). *Rychlá fakta*. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>
- Vošmik, J. (2018). *Dítě ve vězení může být pro matku šancí*. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/dite-ve-vezeni-muze-byt-pro-matku-sanci>
- Warner, J. (2015). Infants in Orange: An International Model-Based Approach Prison Nurseries. *Hastings Women's Law Journal*, 26(1).
- Wildeman, Ch. (2009). Parental Imprisonment, the Prison Boom, and the Concentration of Childhood

Za branou (2017). *Rodič ve VTOS: právní a sociální důsledky (Za branou pro katalog MPSV)*. Dostupné z: <https://www.rodinyveznu.cz/o-webu/30-rodic-ve-vtos-pravni-a-socialni-dusledky-za-branou-pro-katalog-mpsv>

Legislativní dokumenty

Úmluva o právech dítěte (1989). Retrieved from:

https://www.uoou.cz/assets/File.ashx?id_org=200144&id_dokumenty=3015

Spojené národy (2010). United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules). 2010/16. Retrieved from: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2010/res%202010-16.pdf>

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Seznam zkratek

APA	American Psychological Association
-----	------------------------------------

Příloha 1. – Struktura polostrukturovaného rozhovoru

Obecné uvedení rozhovoru - představení se, zopakování etických pravidel, ujištění o možnosti ukončení výzkumu kdykoliv v jeho průběhu.

Kolik je vám let?

Po kolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

Máte jiné děti, které s vámi aktuálně ve věznici nepobývají? Pokud ano, jste s nimi v kontaktu? Jakým způsobem?

Jak dlouho jste společně s vaším dítětem ve věznici ve Světlé nad Sázavou?

Jak jste se o speciálním oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou dozvěděla? Kdo vám o ní řekl? Jaké informace vám poskytl?

Jaké bylo třeba uskutečnit kroky, abyste byla na oddělení přijata?

Pokud máte děti mimo věznici – v čem je váš vztah k nim odlišný oproti dítěti, které s vámi pobývá ve věznici?

Jak vypadá váš denní program ve věznici?

Jakou aktivitu s vaším dítětem máte nejraději? Co vás nejvíce baví?

Co nejvíce oceňujete na přístupu vězeňského personálu?

Vnímáte pomoc ze strany odborného personálu jako přínosnou? Co vás pobyt ve Světlé nad Sázavou naučil? Jaké kompetence jako matka jste do pobytu ve věznici neovládala?

Jaká aktivita má podle vás největší vliv na rozvoj vazby s vaším dítětem? Co vás nejvíce spojuje?

Co vám na pobytu na oddělení způsobuje největší problémy? Vnímáte zde nějaké překážky, které vám „kazí“ vztah s vaším dítětem?

Pokud byste měla tu možnost, rozhodla byste se své rozhodnutí o nástupu do věznice společně se svým dítětem vrátit zpět?

Pokud byste se do podobné situace dostala znovu, zvolila byste si opět pobyt ve věznici Světlá nad Sázavou se svým dítětem?

V případě nejasností výzkumník požádá matku o podrobnější vysvětlení odpovědi na otázku, případně se doptá na detaily nebo jinou, výše neuvedenou, k tématu se vztahující otázku.